

Štátna ochrana prírody súčasnosť a budúcnosť

Ochrana prírody a krajiny je verejným záujmom. Príroda i krajina sú súčasťou národného bohatstva a na ich stave priamo či nepriamo závisí tiež naša ekonomická, ale aj kultúrna úroveň. Medzi hodnoty strategického významu pre ľudskú spoločnosť, o ktorú musí dbať Slovenská republika, dnes už aj v kontexte s Európskou úniou, patrí udržanie alebo zvýšenie biologickej rozmanitosti, udržanie a obnova prirodzených funkcií ekosystémov a vyvážené funkčné využívanie krajiny, zaisťujúce ochranu jej prírodných a kultúrnych hodnôt.

Vo všetkých vyspelých štátoch sveta jestvujú odborné organizácie ochrany prírody zriadené štátom. Ich štruktúra, poslanie, vývoj a smerovanie súvisí s vývojom konkrétnej politickej a spoločenskej situácie v danom štáte, ako aj s úrovňou poznania a vstupovania do medzinárodných záväzkov. Na Slovensku má toto postavenie Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky (ŠOP SR), ktorá bola zriadená rozhodnutím ministra životného prostredia Slovenskej republiky 34/2005-5 zo dňa 26. októbra 2005 (nové znenie zriaďovacej listiny) v súlade s § 65 ods. 1 písm. k) zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny, ako odborná rozpočtová organizácia s celoslovenskou pôsobnosťou, prostredníctvom ktorej Ministerstvo životného prostredia SR zabezpečuje ochranu prírody a krajiny na princípoch biologickej a krajinnej diverzity a trvalo udržateľného rozvoja. Sídлом ŠOP SR je Banská Bystrica.

ŠOP SR sa organizačne člení na 9 správ národných parkov, 14 správ chránených krajinných oblastí, 2 regionálne správy ochrany prírody a krajiny v Bratislave a Prešove a Ústredie štátnej ochrany prírody v Banskej Bystrici. Územná pôsobnosť organizačných jednotiek bola určená na princípe územnej pôsobnosti národných parkov, chránených krajinných oblastí a k nim príľahlých okresov.

Hlavným poslaním ŠOP SR je zabezpečovanie ochrany prírody a krajiny v súlade s platnými právnymi predpismi štátu, najmä zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane

Vydra riečna (foto: P. Urban)

prírody a krajiny, ako aj zabezpečovanie úloh vyplývajúcich z členstva v EÚ, najmä na úseku ochrany biotopov a druhov európskeho významu.

Najúčinnejším prostriedkom ochrany biotopov či druhov je územná ochrana prostredníctvom vyhlasovania chránených území. Súčasnú sieť chránených území tvorí 9 národných parkov (NP), 14 chránených krajinných oblastí (CHKO) 383 prírodných rezervácií, 219 národných prírodných rezervácií, 228 prírodných pamiatok, 60 národných prírodných pamiatok a 179 chránených areálov. K prírodným pamiatkam patria aj jaskyne (4 957) a prírodné vodopády (179). Tieto chránené územia predstavujú národnú sústavu chránených území, ktorá pokrýva 23,15 % územia Slovenska. Sieť národnej sústavy je doplnená chránenými vtáčimi územiami a navrhovanými územiami európskeho významu. (Pozn: Tejto časti ochrany bol venovaný príspevok ŠOP SR v 1. tohtoročnom mimoriadnom čísle Enviromagazínu.)

V územnej a druhovej ochrane ide predovšetkým o zachovanie alebo dosiahnutie priaznivého stavu biotopov, druhov a častí krajiny zahrnutých do národnej sústavy chránených častí prírody a sústavy NATURA 2000. Pri ochrane a praktickej starostlivosti o chránené územia a druhy spočíva činnosť odbornej organizácie:

- v príprave odborných podkladov na ich ochranu (projekty ochrany chránených území, návrhy na zóny, územia európskeho významu, chránené vtáčie územia),
- vo vytváraní podmienok na udržanie prirodzenej životaschopnosti populácie druhov v prírodnom prostredí,
- v príprave a realizácii programov záchrany kriticky ohrozených druhov rastlín a živočíchov,
- v realizácii praktickej starostlivosti o biotopy, ktoré sú v ohrození vymiznutia v rámci Slovenska alebo sú charakteristickými príkladmi biogeografických regiónov Európy.

Starostlivosť o chránené územia a druhy sa realizuje na základe spracovanej dokumentácie ochrany prírody.

ŠOP SR plní tiež úlohy v oblasti výskumu zložiek prírody a participuje na výchove, vzdelávaní, propagácii, edičnej činnosti orientovanej na ochranu prírody a krajiny. Plní početné úlohy pri zabezpečovaní medzinárodných záväzkov štátu v ochrane prírody a krajiny.

Po roku 1989 boli vládou a NR SR prijaté viaceré koncepcné dokumenty, ktoré sa parciálne zaoberali problematikou ochrany prírody a krajiny. Zo súčasnej environmentálnej situácie v SR a v Európe, ako aj z prijatia, uplatňovania a dodržiavania nového zákona 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny, ktorým boli transformované do environmentálneho práva SR príslušné právne predpisy EÚ a ustanovenia medzinárodných dohovorov zameraných na ochranu prírody a krajiny, vyplynula potreba vypracovania novej súhrnnej koncepcie ochrany prírody a krajiny.

Po viacročnom úsilí MŽP SR sa v tomto roku podarilo schváliť vo vláde SR Koncepciu ochrany prírody a krajiny, ktorá sa tak stáva základným programovým

Horca luskáčový (foto: P. Urban)

dokumentom, ktorý určuje strategické ciele ochrany prírody a krajiny a opatrenia na ich dosiahnutie na obdobie nasledujúcich 10 rokov.

Aj keď schválená koncepcia nie je identickým materiálom, s pôvodným návrhom predkladaným v roku 2003 a v platnej podobe predstavuje po medzirezortnom pripomienkovaní a rokovaniach vlády len kompromis, ktorým vláda SR vyriešila problém medzi obmedzeniami rozvoja podnikateľského prostredia a cestovného ruchu a záujmami ochrany prírody. Je potrebné konštatovať, že je to materiál, ktorý vymedzuje štátnej ochrane prírody smerovanie v širšom kontexte záujmov spoločnosti.

V zmysle § 54 ods. 3 zákona o ochrane prírody a v súlade s § 20 ods. 1 vyhlášky Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky č. 24/2003 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny, schválená koncepcia hodnotí stav ochrany prírody a krajiny, určuje strategické ciele a opatrenia na ich dosiahnutie, osobitne v územnej ochrane prírody a krajiny, druhovej ochrane a ochrane drevín, vo výchove a vzdelávaní, výkone štátnej správy, v spolupráci so samosprávou, s mimovládnyimi organizáciami, ako aj v medzinárodnej oblasti s využitím inštitucionálnych, právnych a ekonomických nástrojov. Je spracovaná na obdobie desiatich rokov (§ 25 ods. 2 uvedenej vyhlášky) a v súlade s § 54 ods. 17 zákona schválená vládou SR.

Základnými východiskami určujúcimi postup Slovenskej republiky pri zabezpečovaní ochrany prírody a krajiny sú:

- plnenie povinností vyplývajúcich z členstva SR v Európskej únii,
- spolupráca s vlastníkmi (správcami, nájomcami) pozemkov v chránených územiach,
- vlastníctvo pozemkov v chránených územiach a

vzťah vlastníkov (správcov, nájomcov) pozemkov k ich obhospodarovaniu v súlade s požiadavkami ich ochrany,

- výška a spôsob pokrytia nevyhnutných nákladov vyplývajúcich z potrieb ochrany prírody a krajiny,
- transparentný postup vymedzovania chránených častí prírody a krajiny a realizácia ich obhospodarovania na základe vedeckých poznatkov,
- koherentný postup štátnych orgánov a organizácií pri využívaní chránených častí prírody,
- zapojenie samospráv a verejnosti do ochrany prírody a krajiny.

Schválený materiál koncepcie je oproti pôvodnému materiálu menšieho rozsahu, pretože neobsahuje analýzu všetkých nedostatkov vo vývoji ochrany prírody a objektívne hodnotiacich jej súčasný stav v európskom kontexte. V dôsledku tohto zámeru koncepcie sa nezaobrá rozsiahlou analýzou dosiahnutých pozitív ochrany prírody. Tieto hodnotí len „konštatčne“ ako východiskový stav.

V koncepcii v časti hodnotenia stavu ochrany prírody a krajiny je uvedená stručná analýza vývoja a stavu národnej sústavy chránených území, tvorby európskej sústavy NATURA 2000 a problematiky ochrany krajiny. V tejto časti je hodnotený aj vzťah k vlastníkom/užívateľom pozemkov v chránených územiach. V časti druhej ochrany a ochrany drevín je zhodnotený stav ochrany chránených druhov rastlín a živočíchov, problematika invázných rastlín, ochrana nerastov a skamenelín a sústavy chránených stromov a ochrana drevín. V časti venovanej výchove a vzdelávaniu sa koncepcia zaoberá len environmentálnou výchovou zameranou na ochranu prírody. Len veľmi stručne je analyzovaný výkon štátnej správy ochrany prírody a krajiny, nakoľko koncepcia nemala za cieľ hodnotiť túto časť výkonu štátnej ochrany prírody na Slovensku, najmä v súvislosti s pomerne krátkym trvaním špecializovanej štátnej

správy. V oblasti spolupráce s obcami sú stručne hodnotené základné vzťahy a spolupráca s obcami a mimovládny organizáciami. Rámcovo je zhodnotený aj plnenie medzinárodných záväzkov Slovenska v oblasti ochrany prírody a krajiny. Tretia časť koncepcie obsahuje strategické ciele ochrany prírody a krajiny a opatrenia na ich dosiahnutie. Je rozdelená podľa jednotlivých oblastí, ktoré boli predmetom analytickej časti koncepcie. (Pozn.: V tejto časti koncepcie došlo k najväčšiemu počtu zmien vzhľadom k jej genéze a nie vždy sú odrazom (zrkadlom) záverov analýz príslušnej časti dokumentu.)

Základným strategickým cieľom v oblasti všeobecnej

Ďumbier – Národný park Nízke Tatry (foto: P. Urban)

environmentálnej výchovy zameranej na ochranu prírody a krajiny, ako aj na zvýšenie odbornej úrovne vlastných zamestnancov organizácie. V časti výkonu štátnej správy, v záujme cieľa zjednotiť a sprehľadniť výkon štátnej správy ochrany prírody a krajiny a priblížiť ho občanovi, je navrhnuté opatrenie prenesenia časti rozhodovania na odbornú organizáciu. V časti spolupráce s obcami sa navrhuje väčšie zapájanie obcí do starostlivosti o chránené územie a zlepšenie spolupráce pri uplatňovaní ekoturistiky. V spolupráci s mimovládny organizáciami zameranými na ochranu prírody a krajiny je navrhnuté prehĺbenie ich zapájania do priameho výkonu praktickej starostlivosti a využívanie spolupráce na získavanie mimorozpočtových zdrojov pre potreby ochrany prírody na Slovensku. V oblasti medzinárodnej spolupráce sa podarilo v opatreniach uplatniť zodpovednosť všetkých zainteresovaných rezortov pri plnení zmluvných záväzkov štátu.

Rezervácia Ipeľské hony (foto: P. Urban)

ochrany prírody a krajiny a územnej ochrany je pre národnú sústavu chránených území prehodenie súčasnej siete chránených území s cieľom vytvorenia reprezentatívnej národnej sústavy chránených území zabezpečujúcej ochranu biotopov národného významu a biotopov druhov národného významu, začlenenie vybraných území európskeho významu do súvislej európskej sústavy chránených území NATURA 2000 a dosiahnutie priaznivého stavu osobitne chránených častí prírody a krajiny. Tieto ciele majú, samozrejme, v koncepcii uvedené limitujúce opatrenia (napr. nezvyšovanie výmery chránených území, nezvyšovanie nárokov na štátny rozpočet a pod.), čo stavia pred štátnu ochranu prírody a jej zriaďovateľa nemalú úlohu, ako sa s týmito úlohami pri súčasnom personálnom, finančnom a materiálno-technickom vybavení ŠOP SR vysporiadať.

V časti venovanej druhej ochrane a ochrane drevín došlo k najmenším zmenám pôvodne navrhovaných cieľov koncepcie. Pozitívne treba hodnotiť ponechanie ďalších zainteresovaných rezortov aspoň v postavení spolupracujúcich rezortov. V oblasti výchovy a vzdelávania bol dôraz položený na zavedenie funkčného systému envi-

Koncepcia má v prílohe č. 4 uvedený odhad finančných prostriedkov pre jednotlivé strategické ciele a opatrenia, vrátane uvedenia zdroja. Súčasťou dokumentu sú grafické prílohy, dopĺňajúce analytickú časť koncepcie.

V závere veľmi stručného predstavenia tohto záväzného dokumentu ochrany prírody a krajiny Slovenska je potrebné uviesť zásadný faktor, ktorý ovplyvní tvorbu siete chránených území u nás najbližších 10 rokov. Je ním uznesenie vlády SR ku koncepcii, zaväzujúce „pri predkladaní návrhov akýchkoľvek chránených území zabezpečiť dohodu o určení výšky a spôsobe poskytnutia náhrady za obmedzenie vlastníckych práv; v súvislosti s touto podmienkou novelizovať zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov.“

Z celého kontextu dokumentu je ďalej zrejmé, že plnenie základných činností štátnej ochrany prírody tak, ako je uvedené vyššie, si vzhľadom k zmene spoločenskej klímy vyžaduje tiež nastúpenie nového typu komunikácie a spolupráce s vlastníkami a užívateľmi pozemkov v chránených územiach. (Pozn. red.: Kompletné znenie koncepcie je k dispozícii na webovej stránke Úradu vlády SR).

Ing. Ján Mizerák, RNDr. Irena Bozalková,

Ing. Peter Urban, PhD.

Štátna ochrana prírody SR

NPR Šomoška (foto: I. Bozalková)